

within the broader frame of ecological regulations. The symposium stimulated the development of research for decades, and it signified an important opening of the door to the world for Czechoslovak researchers.

Author's address:

Ústav experimentální botaniky AV ČR  
Na Karlovce 1a  
160 00 Praha 6  
krekule@ueb.cas.cz

## RECENZE

**Johannes Kepler: Dioptrika.** Olomouc, naklad. VI. Chlup, 2011, 303 s. ISBN 978-80-903958-3-1. Z latiny přeložil Mojmír Petráň.

Překlady klasických přírodovědeckých děl do českého jazyka jsou dosti ojedinělým jevem. Nikdy u nás nevznikla ediční řada, která by byla srovnatelná s německými Ostwalds Klassiker, kde vyšla od r. 1889, kdy byla tato edice založena, více než stovka nejvýznamnějších přírodovědných spisů. Za prvou osminu 21. století – běda, za několik měsíců se už skutečně dovrší – byly u nás vydány snad jen dva takovéto překlady: Keplerovo *Somnium* a Jesseniova anatomie.<sup>1</sup> Vedle toho ohlásil jeden mladý klasický filolog z Prahy, že přeloží *Thaumantias* od J. M. Marci – snad na to dostal i grant – brzy však od svého pokusu v tichosti odstoupil.

A tak se třetím českým překladem v tomto tisíciletí stal Keplerův druhý optický spis. Prvý vyšel v r. 1604, druhý v r. 1611, takže vydavatel překladu mohl připomenout jeho 400. výročí; oba jsou pak spojeny s Keplerovým pražským

<sup>1</sup> Johannes KEPLER. *Sen neboli měsíční astronomie*. Praha, Paseka a NTM, 2004, 150 s. Přel. A. a P. Hadravovi. ISBN 80-7037-124-2 (NTM) a 80-7185-634-7 (Paseka) Jan JESSENIUS Z JASENÉ. *Průběh pítvy jím slavnostně provedené v Praze L. P. MDC, ke níž byl přičleněn traktát o kostech*. Praha, Karolinum, 2004, 654 s. ISBN 80-246-0922-3. Přel. B. Divišová a kol.

pobytem. Určitou inspirací k českému překladu mohla být i skutečnost, že poměrně nedávno vyšlo původně latinské dílo ve francouzštině a v němčině.<sup>2</sup>

Keplerovo dílo vzniklo ve víru událostí, které se roztočily po Galileově pozorování hvězdného nebe nově objeveným dalekohledem. Jeho překvapivé výsledky přinesl spisek *Nuncius sidereus*, který vyšel v březnu 1610. Galilei jej zaslal okamžitě Keplerovi do Prahy a požádal jej o jeho posouzení. Kepler nazaváhal a ve spisku *Dissertatio cum nuncio sidereo* nové objevy nejen pozdravil, ale jako vysoká astronomická autorita i potvrdil;<sup>3</sup> učinil to, aniž do té doby držel dalekohled v ruce, natož aby s ním systematicky pracoval. Přitom je zde jedna zajímavá zvláštnost: císař Rudolf II. pozoroval v lednu 1610 měsíc dalekohledem.<sup>4</sup> Měl o nový přístroj mimořádný zájem a Galilei v zájmu jeho celospolečenského prosazení také stál o to, aby jej vlastnilo co nejvíce vlivných evropských osobností, řadu dalekohledů z produkce své dílny jim proto věnoval. Rudolfovo pozorování se konalo za přítomnosti mnoha dvořanů a císař jim nabídl, aby si také měsíc dalekohledem prohlédli. Nikdo této nabídky ale nevyužil, ani sám Kepler, který celou příhodu zaznamenal.

K systematictější práci s dalekohledem se dostal Kepler až na sklonku léta 1610. Na svých cestách se tehdy na císařském dvoře v Praze zastavil Arnošt Bavorský z rodu Wittelsbachů, kurfiřt a arcibiskup kolínský. Ten byl jedním z těch, komu daroval Galilei svůj přístroj – a kurfiřt si jej náležitě cenil, vozil jej i na své cesty. A ten jej dal Keplerovi v Praze na několik dní k dispozici. Kepler se tak vrátil k problémům optiky – a zde je také počátek jeho druhého optického spisu. Kepler za to poděkoval kurfiřtovi tím, že mu tento spis dedikoval.

Kepler o svém novém díle napsal, že je jen vylepšeným výkladem jeho prvního optického spisu. To je však příliš skromné hodnocení. Kniha obsahuje 141 definic, vět a úloh, které se vztahují k lomu, refrakci světla. Pro tuto oblast Kepler vytvořil název *dioptrika* jako analogii ke *katoptrice*, která se zabývala zrcadlovým odrazem světla. Tento název se dnes používá jen zřídka, je z něj ale odvozen všeobecně známý název *dioptrie* pro jednotku optické mohutnosti.

V této době nebyl ještě znám zákon lomu světelného paprsku. Pro malé úhly používal Kepler zákon úměrnosti mezi úhlem lomu a dopadu. To mu umožňovalo

<sup>2</sup> Jean KEPLER: *Dioptrique ...* Paris, 1990, přel. J. Peyroux. Srov. Rolf RIEKHER: *Schriften zur Optik 1604–1611*. Frankfurt a. M., 2008. Text přel. F. Plehn.

<sup>3</sup> Podrobněji jsem o těchto událostech pojednal ve studii *Böhmen und die Annahme der Galileischen astronomischen Entdeckungen*. In: *Science and Technology in Rudolphinian Time* (J. Folta, ed.). Prague, NTM, 1997, s. 41–69.

<sup>4</sup> Blíže o tom Josef SMOLKA. *Rudolf II. und die Mondbeobachtung*. In: *Studia Rudolphiniana 5*. Praha, 2005, s. 65–74.

určit polohu ohniska spojné čočky. Navrhl konstrukci nového typu dalekohledu ze dvou spojek, který později realizoval Chr. Scheiner. Podrobně popsal tehdy již známý holandský dalekohled tvořený spojným objektivem a rozptylným okulárem. Ukázal na možnost upravit holandský dalekohled jako projekční systém (teleobjektiv) zobrazující objekty na stínítko. Určil závislosti mezi poloměry ploch čoček a zvětšením dalekohledu a poukázal na různé možnosti kombinace čoček.

Keplerův text je doplněn překladem několika listů z jeho korespondence s Galileim a Čechem Martinem Horkým, který pobýval v té době v Itálii. Takovéto doplňky nejsou u edic zcela obvyklé, zde jsou však velmi užitečné. To ale neplatí o zařazení rytiny G. Edelincka na místo frontispice, přímo proti titulu – nemá ke Keplerovi žádný vztah, je daleko pozdější a tak spíše mate než ilustruje.

Překlada spisů se ujal Mojmír Petráň, specialista v oblasti elektrofyziologie a molekulární biologie, autor konfokálního mikroskopu s dvojitým řádkováním, který přinesl převrat v mikroskopické technice a přispěl k mohutnému rozvoji molekulární buněčné biologie, ale především příslušník starší generace, u níž znalost latiny patřila k dobrému tónu. Každý překlad staršího latinského díla je však velmi složitý a klade mnoho problémů. Není zde místa na to, abychom se jimi detailně zabývali, omezíme se jen na celkovou charakteristiku. Klasická rada doporučuje překládat volně, jak je to jen možné, a doslovně, kde je to nutné. Aniž chceme říkat, zda to je dobré či nikoli, konstatujeme, že překladatel tohoto díla se někde přidržuje spíše druhé části uvedeného doporučení. Tři malé příklady: císaře volila v Keplerově době skupinka osob, pro něž rezervuje latina výraz *elector*. V našem díle je přeložen doslovně jako *volitel* (s. 33), ačkoli běžné označení pro tuto funkci ve většině evropských jazyků zní odedávna *kurfiřt*.<sup>5</sup> V jednom oslovení je přeložena zkratka *colmo* (zřejmě *collendissimo* = *velmi ctěnému panu*) jako *pane vždělavatel* (s. 81), což zní velmi archaicky. Složitý pojem je *perspicillum*. Obecně je to v latině objekt, skrze nějž se lze na něco dívat. V době před vynálezem dalekohledu znamenal *čočku*, po jeho objevu, kdy pro nový přístroj zatím chyběl všeobecně uznaný název, tak někteří autoři nazývali i *dalekohled* (častější však bylo neutrální *instrumentum*). Náš překladatel zvolil jinou cestu, přeložil *perspicillum* jako *prohlížedlo* (s. 117), což dnes nezní nejlépe. Padá to ovšem i na vrub recenzentů knihy, kteří – máme pocit – nepatří ke specialistům v klasické filologii ani v historii věd.

Vydavatelsky je kniha zpracována velmi pěkně a dobře se s ní pracuje – na pravé straně český překlad, nalevo reprint odpovídajícího latinského originálu. Je doplněna mnoha poznámkami, rejstříky i literaturou. Vydání českého překladu

<sup>5</sup> Je to podivné, protože na jiném místě je pojem *kurfiřt* použit.

je i přes naši určitou kritiku významným kulturním činem, který je důstojnou připomínkou 400. výročí vydání Keplerova originálu.

JOSEF SMOLKA

**Sabine Anagnostou, Florike Egmont, Christoph Friedrich (eds.): A passion for plants: materia medica and botany in scientific networks from the 16th to 18th centuries.**

Stuttgart, Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft 2011, 143 s., 10 obr., ISBN 978-3-8047-3016-8.

Sborník přináší devět anglických a německých článků z mezinárodního symposia, které se pod názvem *A passion for plants – Die Leidenschaft für Pflanzen* konalo ve dnech 13.–14. prosince 2006 na universitě v Marburgu. Hlavním námětem přednášek byly léčivé rostliny a botanika na začátku novověku.

První část sborníku obsahuje čtyři texty pojednávající o lékárnících, kteří se zabývali botanikou, jež tehdy byla nově vznikající samostatnou vědou. Z německých lékárníků 16. století jsou v článku Müller-Jahnckeho představeni G. Öllinger, B. Bessler a P. S. Sprenger, kteří se botanice věnovali teoreticky i prakticky. V dalším článku se F. Egmont zabývá vztahy přírodovědce C. Clusia s různými evropskými lékárníky. Dokládá to rozsáhlá korespondence, která je nyní dostupná i na internetu (<http://www.bibliotheek.leidenuniv.nl>). Jeden z jeho četných kontaktů byl lékárníkem v Bratislavě. Botanickou aktivitu německých lékárníků v 18. století shrnul ve svém pojednání C. Friedrich a zaměřil se zvláště na ty, kteří se posléze stali univerzitními učiteli.

Farmakobotanickým působením brněnského rodáka, misionáře a lékárníka G. J. Kamela na Filipínách se zabývala S. Anagnostou – při této příležitosti je vhodné připomenout, že výše uvedené symposium se konalo v roce třisetletého výročí Kamelova úmrtí. Zejména hodnotila Kamelův přínos botanice a připomněla též strychninovou drogu *Faba Sancti Ignatii*, kterou Kamel pojmenoval po zakladateli jezuitského řádu, do něhož sám patřil. Velkou pozornost věnovala autorka i literárním pramenům Kamelových znalostí a zmínila se při této příležitosti o jiném našem misionáři a lékárníkovi na Filipínách P. Kleinovi, který pocházel z Chebu. Mimo to uvedla ještě dalšího jezuitu a lékárníka J. Steinhöffera, který byl z Jihlavy a působil v Mexiku.

Druhá část sborníku je zaměřena na léčivé látky a šíření znalostí o nich. O botanické zahradě v Leidenu psal P. G. Hoftijzer. Její správce J. Ligtvoet měl rozsáhlou odbornou knihovnu. Ta po jeho smrti přišla v roce 1752 do dražby, z níž se dochoval tištěný katalog. O založení botanické zahrady v Padově a jejím

využívání k výuce studentů lékařství v 16. století pojednaly E. Cappeletti a A. U. Savoia. Upozornily také na její vliv na Leidenskou botanickou zahradu. J. Pardo-Tomás z Barcelony se zabýval znalostmi přírody a léčitelstvím mexických Indiánů, zaznamenanými ve spise „Problemas y secretos“ od Juana de Gárddenas z roku 1591. Oxfordské sbírky, kterým na začátku 17. století položil základy E. Ashmole a otec a syn Tradescantovi, obsahují též různá přírodní léčiva. Vznikem a vývojem těchto sbírek se zabýval A. MacGregor.

Poslední článek je od J. G. Mayera a pojednává o známém herbáři z počátku novověku, který jeho autor J. Wonnecke von Kaub obrazně nazval zahradou zdraví (*Gart der Gesundheit*). Tento spis, vydaný poprvé v roce 1485, obsahuje 382 rostlinných, 25 animálních a 28 minerálních léčiv. Je to výtah z mnoha antických a arabských autorů, jenž se stal pramenem řady dalších lékařských spisů (u nás z něho čerpali J. Černý a nepřímo i T. Hájek). Jeho vliv lze stále vystopovat v lidovém léčitelství.

Sborník ukazuje, že osamostatnění botaniky od lékařství byl složitý a dlouhotrvající proces, jehož se zúčastnilo mnoho dnes již zapomenutých osobností.

PAVEL DRÁBEK

**Evžen Strouhal: Profesor Čeněk Strouhal – zakladatel české experimentální fyziky.** Praha, Academia, 2012, 296 s., 120 ilustrací. ISBN 978-80-2061-1

Recenzovaná kniha je v podstatě životopisem Čenka (Vincence) Strouhala (1850–1922), sepsaným jeho vnukem. Autor se v mnohem opíral o vzpomínky svého otce MUDr. Eugena Strouhala (1888–1975), staršího Strouhalova syna. Jako pracovní materiál použil rodinný archiv a archiv Strouhalova vnuka Karla Micky. Využil též archivní fondy Masarykova ústavu a Archivu AV ČR, Archivu Jednoty českých matematiků, fyziků a astronomů, Literárního archivu Památníku národního písemnictví, Národního archivu, Archivu UK a oblastních a okresních archivů v Zámrsku, Chrudimi a Hradci Králové. Pokud jde o rodinné archivy, jsou to kolekce dopisů psaných profesorem Strouhalem rodině a kolegům a dopisů a dopisnic, které Strouhal obdržel. Celkem měl autor životopisu k dispozici asi 240 dopisů a desítky archiválií z uvedených archivů.

Publikaci si autor rozvrhl do 26 kapitol, jejichž názvy udávají etapy Strouhalova života. V první kapitole se čtenář seznámí s jeho mládím; narodil se v rodině zemědělce v Seči v Železných horách jako nejmladší ze čtyř dětí. Jeho sourozenci byli o dost starší: František o 19, Josef o 17, Karel o 16 a Marie o 14 let. Nejblíže měl Čeněk k bratru Josefovi, který se o něj téměř otcovsky staral a podporoval ho

na studiích. Čeněk studoval na gymnáziu v Hradci Králové a poté na filozofické fakultě pražské univerzity. Obor si zvolil sám: fyziku. Na studiích pobíral stipendium, které si vylepšoval kondicemi. Ještě jako student se stal členem Jednoty českých matematiků, v níž už jako dvacetiletý posluchač 1. semestru přednášel o geometrických problémech. Jedna z přednášek vyšla i tiskem jako první Strouhalova publikace. Již během prvních let univerzitních studií si Strouhal vedle fyziky a matematiky oblíbil též astronomii. Od října 1872 se stal ještě jako posluchač fakulty placeným asistentem univerzitní hvězdárny, kde pracoval přes tři roky. Tam se sblížil s celoživotním důvěrným přítelem, jen o rok starším adjunktem hvězdárny Augustem Seydlerem (1849–1891). Jednou z pracovních povinností asistenta Strouhala bylo ohlásit přesný čas mávnutím praporu z ochozu astronomické věže, po němž oznámil výstřel z děla vojenské posádky na Opyši Pražanům právě poledne. Strouhal byl s bádáním v astronomii a meteorologii a místem na hvězdárně spokojen, takže tam hodlal zůstat. Do jeho vytčené životní dráhy zasáhl profesor univerzity ve Würzburgu Friedrich Kohlrausch (1840–1910), který zakládal nový fyzikální ústav a hledal vhodného asistenta. Strouhalův učitel profesor Ernst Mach (1838–1916) mu doporučil svého bývalého úspěšného studenta Strouhala. Došlo k osobnímu jednání Strouhala s Kohlrauschem, které vyústilo k přijetí Strouhala na místo asistenta fyzikálního kabinetu. Brzy po Strouhalově příjezdu do Würzburgu na podzim 1875 se ukázalo, že Kohlrausch potřeboval Strouhala hlavně ke spolupráci na budování nového fyzikálního ústavu, který se stavěl v letech 1875–1879, tedy v období Strouhalova působení ve Würzburgu. Ústav se stal jedním z nejmodernějších ústavů v Evropě. Strouhal pečlivě sledoval stavbu budovy a zejména se přičinil o jeho vnitřní zařízení (instalace a vědecké přístroje). Zkušenosti nabyté ve Würzburgu se Strouhalovi velmi hodily při budování nového fyzikálního ústavu v Praze o třicet let později. Kohlrausch byl první v Evropě, kdo zavedl pro studenty praktická cvičení s množstvím měření. Strouhal nesl hlavní tíhu výuky ve cvičeních. Byl neobyčejně zdatným učitelem a většina tamních studentů si ho vážila více než Kohlrausche. V roce 1876 si odskočil do Prahy, aby složil zkoušky k dosažení doktorské hodnosti a předložil disertaci (v němčině). Doktorem filozofie byl prohlášen v Karolinu 20. října 1876. Ve Würzburgu se stal jeho spolupracovníkem Američan německého původu Charles Barus (1856–1935), který studoval u Kohlrausche, jenž mu navrhl téma disertace, totiž vztah magnetizace k tvrdosti oceli. Barus požádal Strouhala o spolupráci a ten souhlasil. Výsledky publikovali v několika periodikách v letech 1880–1881. Jejich spolupráce však pokračovala i později, kdy byli každý jinde, Barus v USA a Strouhal v Praze. Výsledkem bylo dalších deset společných publikací, z toho dvě knižní. Kromě spolupráce s Barusem Strouhal ve Würzburgu experimentoval a sepisoval svoji habilitační práci o tzv. třecích tónech. V červnu 1878 už byl soukromým docentem pro experimentální fyziku.



Po návratu do USA v roce 1880 byl Barus přijat jako fyzik do státního Geologického průzkumu. Počítal s tím, že v nově založené geofyzikální laboratoři mu bude asistovat Strouhal. Zařídil dokonce to, že Strouhal jako státní zaměstnanec pobíral plat. Strouhal přitom nikdy do USA neodjel, pracoval pro Baruse na dálku, hlavně nakupoval v Evropě vědecké přístroje. Od uvedené vládní organizace dostal za úkol navštívit nejlepší evropské fyzikální ústavy a referovat o jejich zařízení. Strouhal nabídku Baruse emigrovat do USA odmítl a dal přednost nabídce české univerzity na profesuru na filosofické fakultě. Würzburg opustil v dubnu 1882 nadobro po sedmiletém působení na tamní univerzitě. Pár měsíců před tím při příležitostné návštěvě Prahy požádal o ruku dceru profesora B. Eiselta (1831–1908), svého bývalého bytného. Eiselt však Strouhala stroze odmítl, s dcerou měl jiné plány. Uvedená fakta jsou v knize zachycena v kapitolách 2–6, nazvaných příznačně „Studentem filosofické fakulty pražské univerzity“, „Asistentem na pražské hvězdárně“, „Doktorem v Praze a docentem ve Würzburgu“, „Spolupráce s Charlesem Barusem“ a „Na životním rozcestí: do Ameriky nebo domů?“. Strouhal dal najevo svůj pevný vztah k rodné zemi a nepřijal lákavou nabídku žít a pracovat v Americe. Dal jednoznačně přednost službě své vlasti.

O rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity na českou a německou usilovali Češi delší čas. Císař František Josef I. vydal konečně své rozhodnutí o rozdělení univerzity pod společným jménem Carolo-Ferdinanda 11. dubna 1881. Na české filosofické fakultě, kam patřily tehdy i přírodovědné obory včetně fyziky, se řešilo obsazení profesorských míst jednotlivých ústavů. K přednáškám z teoretické fyziky byl povolán Strouhalův přítel A. Seydler. Pro experimentální fyziku bylo několik kandidátů: Vincenc Dvořák (1848–1922), Karel Domalíp (1846–1909), František Koláček (1851–1913) a Čeněk Strouhal, který byl vybrán nejen na základě úspěšné badatelské práce ve Würzburgu, ale i z obavy, aby neodešel do Ameriky. Tak se ve svých 32 letech stal Strouhal nejmladším členem profesorského sboru fakulty; v roce 1882, kdy k rozdělení univerzity skutečně došlo, měl sbor 14 řádných a 6 mimořádných profesorů. Císař jmenoval Strouhala řádným profesorem 21. dubna 1882. Při rozdělení univerzity došlo i k rozdělení majetku, ovšem velmi nevýhodně pro českou univerzitu. Řada ústavů a seminářů musela být zřízena nově. Český Fyzikální ústav byl umístěn na třech místech v areálu Klementina a nestačil náporu studentů, ani na bádání. Pro nedostatek peněz se ústav horko těžko zařizoval. Personálně ústav sestával z ředitele Strouhala, jeho asistenta a laboranta–sluhy.

Od zahájení výuky ve školním roce 1882/1883 se Strouhal věnoval přednáškám z experimentální fyziky jako svému hlavnímu úkolu. Každou přednášku si pečlivě připravil a vyzkoušel předem každý pokus, který měl být předveden. Přednášel spatra posluchačům přírodních věd, medicíny a farmacie. Při přednáškách

mluvil volně s přízvukem na význačná slova. Po vzoru Kohlrausche zavedl fyzikální praktikum pro kandidáty středoškolské profesury matematiky a fyziky i pro kandidáty v ostatních přírodních vědách. Téměř třicet stran recenzované knihy je věnováno Strouhalově činnosti jako profesora a jeho činnosti ve fakultních orgánech. Popsáno je Strouhalovo angažmá v Jednotě českých matematiků, jejímž předsedou byl od roku 1900 a členem výboru od 70. let 19. století (kapitola 11). Připomenuto je i jeho členství v Královské české společnosti nauk a v České akademii pro vědy, slovesnost a umění (kapitoly 12 a 13).

Zajímavý byl vztah Strouhala k T. G. Masarykovi (kapitola 14). Strouhal patřil do okruhu Masarykova Athenea, které též finančně podporoval. Masaryk v prosinci 1889 při přednášce z praktické filosofie přiřadil Jana Husa k Sokratovi a k Ježíši jako největším mravním příkladům lidských dějin. Přítomní studenti reagovali bouřlivým aplausem. Zpráva o této „provokaci“ vyvolala reakci Masarykových odpůrců, která vyústila v disciplinární řízení proti němu. Strouhal jako proděkan měl v akademickém senátě FF rozhodující slovo. Poslal Masarykovi varovný dopis, v němž mu vyjádřil plnou podporu a radil mu, aby se na čas stáhl z politického života do ticha pracovny. Senát univerzity nakonec – jako kompromis mezi návrhem odvolat Masaryka z univerzity a jeho obhajobou uznanou senátory, lékaři a filosofy – udělil Masarykovi pouhou důtku za opomenutí povinností. Strouhalovo diplomatické jednání ho zachránilo před vyhazováním z univerzity.

Přes dvacet let trval Strouhalův zápas o stavbu nového fyzikálního ústavu (kapitola 15). Po neskutečných obstrukcích v Praze i ve Vídni bylo konečně v závěru 90. let rozhodnuto ke stavbě velké budovy původně pro všechny přírodovědné obory. Pro budovu bylo zvoleno území poblíž kostela Panny Marie a sv. Karla Velikého na Novém Městě. Strouhal se ujal kreslení ideových plánů budovy. Z technických důvodů však jen pro fyziku a matematiku měly být postaveny dvě oddělené budovy. Pro budoucí fyzikální ústav zhotovil normativní náčrty rozdělení místností v budově. Stavební práce proběhly v letech 1905–1907. Ve spolupráci s asistenty, pozdějšími profesory Bohumilem Kučerou (1874–1921) a Františkem Záviškou (1879–1945) vybavil postupně Strouhal ústav moderními přístroji, které měly sloužit výuce a výzkumu. Provoz nového Fyzikálního ústavu začal v roce 1908. Na jeho schodišti je umístěna mramorová pamětní deska, připomínající zbudování ústavu zásluhou ředitele ústavu profesora Čenka Strouhala za součinnosti profesora Bohumila Kučery.

Druhá část Strouhalovy knihy se týká nejbližších přátel profesora Strouhala, jeho soukromého života, manželství, jeho rodiny, válečné korespondence, odchodu na odpočinek a sklonku života. Těmto tématům je věnováno 86 stran textu. Strouhal počítal k svým nejbližším přátelům zejména bratra Josefa a kolegu Seydlera. Strouhal žijící v 80. letech naplno svou práci a péči o příbuzné



v rodné Seči pocítil touhu po blízké bytosti, s níž by založil rodinu. Hned po návratu z Würzburgu žil v podnájmu u rady zemského soudu Němce Gustava Ratzenbecka, otce dvou dcer. Strouhal si oblíbil starší z nich Eugenií, a tak požádal po důkladné úvaze o její ruku. Tentokrát pochodil u rodičů lépe než u profesora Eiselta. Svatba se konala v srpnu 1886. Novomanželé první cestu vykonali do Seče, po ní následovala velká třítydenní svatební cesta do Německa a Holandska. V květnu 1887 se jim narodilo první dítě, dcera Aglaja. Brzy následovalo narození syna Eugena, po něm Emila a nakonec roku 1898 dcery Augustiny. Autor knihy využil k popisu života profesorské rodiny knihu Milady Součkové (1898–1985), spolužačky Augustiny, nazvané „Amor a Psyché – část Deník Augustiny“. Oba synové Strouhala jako důstojníci rakouské armády sloužili po celou dobu 1. světové války na frontě: starší Eugen, lékař, ve vojenských lékařských zařízeních, a mladší Emil, fyzik, u dělostřelectva. Oba válku bez úhony přežili. S oběma syny udržoval otec čilou korespondenci, kterou oni opětovali.

Na vyhlášení republiky v říjnu 1918 reagoval Strouhal (zdá se) nejednoznačně: jako Čech a vlastenec se radoval, ale byl i smutný z rozpadu osvětleného mocnářství, kterému věrně sloužil, a možná i proto, že tím ztratil svůj nejceněnější titul dvorního rady, který získal roku 1900. V roce 1920 byly uspořádány velké oslavy Strouhalových sedmdesátin. Po nich odjel Strouhal s rodinou do milované Seče. Na trvalý odpočinek odešel k 1. dubnu 1921, ohlásilo se stáří a s ním i nemoci. Těsně před vánočními svátky 1921 byl postižen akutní retencí moči. Počátkem ledna 1922 ho převezli do podolského sanatoria, kde byl dvakrát operován. Den po druhé operaci, 23. ledna 1922, zemřel po neodborném zásahu anesteziologa. Pietní obřad proběhl 26. ledna ve strašnickém krematoriu. Urnu s popelem převezli pozůstalí v dubnu do Seče, kde ji uložili do rodinného hrobu.

K sepsání 24. kapitoly knihy byli přizváni historička vědy Emilie Těšínská a fyzik Jan Valenta. Ti střízlivě pojali Strouhala jako vědce, pedagoga a organizátora. Rozebrali Strouhalovy práce o elektrických a magnetických vlastnostech oceli a jeho pohotovou reakci na Roentgenův objev paprsků X. Uvedli názvy a obsahy Strouhalových vysokoškolských přednášek a cvičení, jeho učebnice a jeho organizátorskou činnost hlavně kolem budování Fyzikálního ústavu. Tato kapitola o 37 stranách je velmi konsistentní a je znát, že ji napsali praví odborníci.

Předposlední kapitola, nazvaná „Mnohovrstevná osobnost Čeňka Strouhala“, je širším shrnutím života a díla tohoto profesora. Autor celé práce v ní mimo jiné uvedl, že Strouhal byl hluboce věřícím, neokázalým a pokorným, ale nikoli bigotním katolíkem. Víra mu byla samozřejmostí, věcí rozumu i citu. Poslední kapitolu napsal přizvaný grafolog Petr Živný. Nepřináší nic nového o Strouhalovi, považují ji za zbytečnou.

Autor knihy, profesor MUDr. Evžen Strouhal, DrSc., narozený roku 1931, je všestranný vědec: archeolog, antropolog, lékař a historik lékařství. Knihu

o svém dědečkovi sepsal jako zkušený spisovatel, což je znát na stylizaci a pěkné češtině. Knihu připsal památce rodičů; vyšla ke 150. výročí založení Jednoty českých matematiků a k 70. výročí Strouhalova úmrtí v edici Paměť. Je vybavena soupisem použité literatury, seznamem Strouhalových publikací a jmenným rejstříkem. Knihu vřele doporučuji odborníkům i poučeným laikům.

JIŘÍ JINDRA

### **Apotheker Kalender 2013. Calendar for Pharmacists** Stuttgart, Deutscher Apotheker Verlag, 2012, 14 listů, ISBN 978-3-7692-5861-5

Tradičně pojatý lékárnický kalendář na rok 2013 připravil stejně jako v předěšlém roce profesor Werner Dressendörfer z Bambergu a k jeho výzdobě použil kromě vlastní sbírky též předměty z Německého lékárnického muzea v Heidelbergu a z muzea v Essenu. Určitou novinkou v obsahu kalendáře jsou fotografie továrně vyráběných léčivých specialit z konce 19. století. Patří k nim tablety kyseliny acetylsalicylové tehdejší firmy Heiden, obsahující dvojnásobnou dávku účinné látky než dnešní přípravky. Další vyobrazené speciality (např. Agurin a Voluntal) se dnes již nepoužívají.

Bohatěji jsou v kalendáři zastoupeny fotografie nádobek na léčivé látky. Tyto tzv. lékárenské stojatky bývaly zhotoveny z různých materiálů a mívaly různé ozdobné nápisy, včetně chemiatrických značek. Ty se běžně používaly v lékařských předpisech ještě v baroku. V kalendáři jsou vyobrazeny např. skleněné lahvičky na tekutiny a dále dřevěné stojatky s víčky. Sloužily na uchovávání rostlinných drog nebo látek minerálního původu. Zvláštností je dřevěná stojatka, na níž je přilepen reliéf lví hlavy. Její stručný nápis *Macis* udává, že v ní byly přechovávány sušené bobule muškátovníku (tzv. muškátový květ).

Nádoby na léčiva nerostného původu jsou zastoupeny dřevěnými i skleněnými stojatkami na různé druhy křemičitanů hlinitých, které se často používaly pro své adsorbční vlastnosti. Patřila k nim např. od dob antiky používaná *Terra lemnia*, pocházející z ostrova Lemnos, nebo *Bolus rubra*, křemičitan červeně zbarvený příměsí oxidu železitého.

Větší soubory stojatek jsou na snímku lékárny z muzea v Rudolfszellu, kde je vystavena oficiální místní lékárna z 19. století. Rozsah souborů stojatek je patrný též z modelu lékárny, vystaveného ve farmaceutickém muzeu v Heidelbergu.

Nejstarším předmětem zobrazeným v kalendáři je malý gotický hmoždír z konce poloviny 14. století. Podle nápisu byl tento bronzový předmět odlit v Norimberku a patří mezi nejstarší dochované hmoždíře. K výrobním zařízením patří

těž kovový destilační přístroj, vyrobený asi v roce 1900 firmou Q. Bitter z Bielefeldu. Kromě přípravy destilovaných vod sloužil též k přípravě dalších lékových forem, jako jsou nálevy, náplasti atp. Vytápěl se uhlím nebo koksem.

Odborná literatura je tentokrát zastoupena dvěma ukázkami z německého herbáře H. Bocka (zvaného též Tragus, 1498–1554). Na první je s příslušným textem o léčebných indikacích vyobrazen keř lísky s hodující veverkou. Na druhé ukázce pak rytec D. Kandel (1527–1587) umístil jabloň, kolem jejíhož kmene se ovíjí had. Obě ukázky jsou z různých vydání herbáře.

Z uměleckých děl je do kalendáře zařazen obrázek patrona lékárníků svatého Lukáše. Pozadí obrázku tvoří část repositoria se stojatkami, jež je možno datovat do 18. století.

Směs vůní, typická pro původní lékárny, inspirovala básníka R. Löwensteina (1819–1891) k napsání básně, v níž připsal účinnost léčiv kouzelnému působení skřítků a jiných bájných bytostí. Tuto báseň ilustroval T. Hosemann (1807–1875) ve stylu snu noci svatojánské. K uměleckým dílům můžeme přiřadit i kaligraficky napsanou kopii výučního listu z r. 1744, v němž lékárník z Kaiserlauternu potvrzuje T. W. L. Hoffmannovi, že řádně prošel povinnou pětiletou praxí v jeho lékárně.

Na rubu listu každého měsíce je zasvěcený odborný článek k otištěnému obrázku včetně literatury. Tyto texty jsou v němčině s anglickým překladem. Také toto vydání je obohacím farmaceuticko-historické literatury a dobře poslouží popularizaci dějin vědy.

PAVEL DRÁBEK

## KRONIKA

### **Galerie zakladatelů a osobností Ústavu fyzikální chemie Jaroslava Heyrovského AV ČR**

V prvních dnech léta 2012 byla v budově ústavu v Dolejškově ulici v Praze 8 otevřena galerie zakladatelů Polarografického ústavu ČSAV (PÚ) a Ústavu fyzikální chemie ČSAV (ÚFCH), které fúzovaly v roce 1972 v Ústav fyzikální chemie

a elektrochemie Jaroslava Heyrovského (ÚFCH JH) ČSAV, který je od roku 1993 Ústavem fyzikální chemie Jaroslava Heyrovského AV ČR. V galerii je vystaven soubor perokreseb jedenácti osobností; autorem velmi zdařilých portrétů je vědecký pracovník ÚFCH JH profesor Zdeněk Herman. Se kterými osobnostmi české fyzikální chemie může se návštěvník ústavu seznámit?

První je zakladatel Polarografického ústavu a jeho ředitel až do roku 1963, profesor Jaroslav Heyrovský (1890–1967), objevitel elektroanalytické metody – polarografie, za niž obdržel v roce 1959 jako první Čech Nobelovu cenu za chemii. Založil světoznámou pražskou polarografickou školu. Druhým je zakladatel Ústavu fyzikální chemie a ředitel této instituce až do své nenadálé smrti, profesor Rudolf Brdička (1906–1970), Heyrovského žák. Věnoval se polarografii, reakční kinetice a zasloužil se o zavedení a rozvoj nových výzkumných fyzikálně chemických metod. V 50. letech napsal výbornou učebnici fyzikální chemie, která byla přeložena hlavně do němčiny (15 vydání!). Profesor Jíří Koryta (1922–1994), taktéž Heyrovského žák, se kromě polarografie na počátku své vědecké kariéry věnoval dalším elektrochemickým tématům: vlivu adsorpce sloučenin na elektrodové procesy a elektrokatalýze. V 70. letech založil nový směr: výzkum procesů na mezifázi dvou nemísitelných roztoků elektrolytů a přenos iontů přes mezifázi kapalina–kapalina. Jedním ze zakladatelů ÚFCH byl Dr. Vladimír Čermák (1920–1980), spoluautor prvního československého hmotnostního spektrometru. Věnoval se srážkám mezi ionty a molekulami, zejména ionizačním srážkám. Je autorem elektronové spektrometrie Penningovy ionizace. Docent Jaroslav Kůta (1924–1981), další Heyrovského žák a jeho blízký spolupracovník v PÚ, je s Heyrovským spoluautorem základní učebnice polarografie, která byla přeložena do několika cizích jazyků. Zabýval se hlavně procesy na kapkové rtuťové elektrodě. Profesor Eduard Hála (1919–1989), světový odborník na fázové rovnováhy a spoluzakladatel české chemické termodynamiky, pracoval v ÚFCH se svou skupinou

asi 15 let, poté přešel do jiného ústavu ČSAV. Byl spoluautorem skvělé učebnice fyzikální chemie, kterou do roku 1958 přednášel na pražské VŠCHT. Dalším zakládajícím členem ÚFCH a Brdičkovým zástupcem byl Dr. Vladimír Hanuš (1923–2009), původně výborný polarografista, později spolu s V. Čermákem hmotnostní spektrometrista; založil obor organické hmotnostní spektrometrie. Měl univerzální vědomosti ve všech chemických disciplínách. Polarografista a žák Heyrovského profesor Antonín A. Vlček (1927–1999) pracoval až do roku 1965 jako vedoucí vědecký pracovník PÚ, kdy se stal na dlouhých 24 let ředitelem ÚFCH JH ČSAV. Pracoval ve fyzikální a anorganické chemii, elektrochemicky studoval anorganické komplexní sloučeniny. Patří k zakladatelům PÚ. Profesor Jaroslav Koutecký (1922–2005), původně teoretický polarografista, žák Brdičkův, založil v ÚFCH českou školu kvantové teorie molekulových soustav. Dále studoval povrchy a chemisorpci, strukturu molekul a klastrů. V roce 1968 odešel do ciziny, většinu emigrace prožil v západním Berlíně. Dalším emigrantem ÚFCH byl profesor Josef Plíva (1924–2000), který přešel se svou výzkumnou skupinou do ÚFCH počátkem 60. let. Věnoval se molekulové fyzice a teorii vibrace molekul. Opustil Československo rovněž v roce 1968 a zakotvil v USA. Ve vlasti založil školu teoretické a experimentální infračervené spektroskopie. Žák profesora F. Běhounka (1898–1973), docent Čestmír Jech (1924–2002), patří mezi zakladatele ÚFCH. V 50. letech se též podílel na konstrukci zmíněného hmotnostního spektrometru, později se věnoval radiofyzice a radiochemii. Známým se stal používáním radiofyzikálních metod v různých oborech.

Galerie je instalována nastalo v prostorách ÚFCH JH AV ČR a je přístupná veřejnosti v pracovních dnech v době od 9 do 16 hodin. Je dosažitelná i mimopražským zájemcům, neboť je uvedena i na webových stránkách ústavu.

JIŘÍ JINDRA

## **Seminář Po stopách zdraví a nemoci člověka a zvířat II. K historii a současnosti medicíny, farmacie a veterinárního lékařství v Brně 11.–12. 9. 2012**

Ve dnech 11. až 12. 9. 2012 se v Technickém muzeu v Brně uskutečnil druhý ročník odborného semináře pod uvedeným názvem, pořádaný Technickým muzeem v Brně (TMB), zastoupeným dr. Radkem Slabotínským ve spolupráci s Veterinární a farmaceutickou univerzitou Brno, Zdravotnickým muzeem Národní lékařské knihovny v Praze, Českým farmaceutickým muzeem, střediskem Farmaceutické fakulty v Hradci Králové a Společností pro dějiny věd a techniky. Akce navazuje na loňský první ročník, k němuž vyšel právě v těchto dnech sborník a účastníci se s ním mohli na místě seznámit (Po stopách zdraví a nemoci člověka a zvířat I. Brno, TMB, 2012, info@technicalmuseum.cz). V budoucnosti se počítá s publikováním témat probíraných během odborných seminářů v recenzovaných publikacích.

V cyklu 28 přednášek byly během dvou-denního semináře prezentovány příspěvky z České republiky a ze Slovenska. Cílem semináře bylo „umožnit setkání odborníků, kteří se uvedenou problematikou již

léta intenzivně zabývají, ale rovněž zájemců z řad odborné veřejnosti, kteří do této oblasti „zabrousili“ v rámci jiného vědního oboru, kteří spravují v rámci své muzejní činnosti sbírkový fond týkající se medicíny, farmacie a veterinárního lékařství, používají uchované sbírkové předměty a archivní prameny při realizaci výstavních a výukových projektů a expozičních a dále umožnit předání a získání nových a prohloubení stávajících poznatků“. Důraz kladli organizátoři na interdisciplinární zaměření semináře. K úspěchu tohoto snažení nepochybně napomohlo, že ačkoliv bylo jednání rozděleno do sekcí a bloků, všechny přednášky a diskuse proběhly postupně na jednom místě a žádný účastník nebyl ochuzen o téma, které by bylo projednáváno ve stejný čas v jiné místnosti, jak tomu bývá u větších akcí.

V programu bylo pět bloků přednášek s tématem zdravotnictví a farmacie: muzeum jako objekt prezentace a uchování paměti, průmysl a technika v minulosti i současnosti medicíny, architektura ve službách zdravotnictví, historiografie a varia.

První den v prvním bloku se účastníci seznámili se sbírkami a akcemi Kabinetu dějin veterinární medicíny a farmacie VFU Brno (Pavel Brauner), s přípravami oslav k 190. výročí narození G. J. Mendela, organizovaných Mendelovým muzeem, které získalo početné partnery k připomenutí této osobnosti známého kulturní veřejnosti ve světě více než u nás (Ondřej Dostál). Jarmila Klímová z Muzea Komenského v Přerově hovořila o názorných učebních pomůckách k výuce zdravotní vědy a biologie člověka, jichž mají v muzeu bohatou sbírku, a Lenka Hanáková o tom, jak vlastními silami založili a vybavili Muzeum ošetřovatelství při Slezské nemocnici v Opavě. O sbírkovém fondu zámku Hrádek

u Nechanic a tamějších obrazech s cyklem lidských chorob referovala Veronika Chňupková. O účelu založení i o překvapivých tajemstvích antropologického Hrdličkova muzea člověka v Praze mluvil jeho nový kurátor Marco Stella. Blok uzavřel Petr Svobodný virtuální exkurzí po zahraničních muzeích medicíny, která navštívil, která mají vztah k českým zemím a jsou dostupná našincům při cestách po Evropě.

Další blok přednášek uvedla Marta Jiroušková, spoluautorka referátu o výstavbě nemocnic v Košicích, na ni navázala Blanka Petráková referátem o architektuře D. S. Jurkovičovi a jeho stavbách a adaptacích v lázních Luhačovice, poté Karel Král informoval o oficínách lékáren v proměnách času s množstvím fotografií ze svého osobního archivu. Katarína Pekařová poukázala na programový přínos kalendářů ke vzdělání a zdravotní osvětě slovenské populace v 17. a 18. století. Beata Ricziová navázala rozбором díla evangelického faráře J. Tonsorise z poloviny 18. století, oblíbené zdravotnické příručky kombinující osvětu s prostředky lidového léčitelství. Ladislav Dedek seznámil účastníky s postupy při výrobě veterinárních sér a vakcín od založení Československa do 90. let 20. století a Ivanka Matoušková s budováním a vývojem čistých prostorů ve zdravotnictví – od Listera po dnešní postupy a normy sterility prostředí užívané i v astronautice. K veterinární tematice, ovšem s možnými přímými důsledky pro lidské zdraví, se vrátila Šárka Hejlová příspěvkem k historii prohlídky zvěře a ošetřování zvěřiny a současnému stavu kontroly. ašsem

Druhý den jednání, po přednášce přenesené z předchozího dne (O. Dostál o 190. výročí G. J. Mendela), zahájil Jiří

Bakala působivou prezentací Bat'ovy nemocnice v letech 1927–1945 s přesahy jejího odkazu pro současnost. Sociálně-zdravotní tematice byly věnovány i další referáty: Anna Falisová mluvila o konsolidaci zdravotních poměrů na Slovensku po druhé světové válce, o největších problémech v nejhroženějších oblastech, a Eva Morovicsová navázala společným referátem o poválečných zdravotně-sociálních aktivitách se zaměřením na dětskou populaci. František Dohnal pohovořil o generálovi prof. dr. Karlu Franzovi, vojáku a ftizeologovi činnému za Rakouska-Uherska i v Československé republice. Emilie Těšínská demonstrovala ve svém příspěvku studium účinků záření na zvířatech v československé radiologii a radiobiologii. Pozornost věnovala motivaci pokusů na králících, morčatech, krysách, myších a žabách, metodice, interpretaci a využití výsledků. Jiří Jindra pojednal o českých kandidátech na Nobelovu cenu z řad lékařů a fyziologů a Eva Morovicsová o českých lékařích v čele psychiatrické kliniky bratislavské lékařské fakulty od jejího zřízení v roce 1919, Z. Myslivečkovi, M. Krívém a S. Krákorovi.

Poslední blok byl svými náměty orientován do značné míry historicko-etnograficky. Tomáš Hamrlík z Muzea Bojkovska se zabýval dějinami zvěroklestitví jako specifickým způsobem obživy v obcích Bojkovicka, pár staletí poskytujícím sezónní práci tamním mužům. Dana Motyčková a Kateřina Sedlická připravily referát o hygienických poměrech na českém venkově v první polovině 20. století a o navrhovaných změnách prostřednictvím architektonických studií v rámci veřejné soutěže vypsané Ministerstvem školství a národní osvěty. A. Falisová pak přednesla kolektivní referát o léčení



vztekliny a v této souvislosti o úspěšném praktikování lidového léčitelství – rodinného tajemství – na přelomu 19. a 20. století v liptovské župě. Kolektivní byl i referát prezentovaný Jarmilou Platovou o vzniku a vývoji tělovýchovného lékařství v Košicích, o péči poskytované účastníkům nejstaršího maratónu ve střední Evropě – Mezinárodního maratónu míru, i o důsledcích současné komercializace zdravotnických služeb pro sportovní možnosti mládeže. Jako poslední zazněl příspěvek Lucie Jarešové o působení československé chirurgické pohyblivé nemocnice v Koreji v letech 1952–1954.

Na závěr semináře P. Brauner provedl zájemce po areálu fakultního kampusu, zejména po nově velkoryse vybudovaných prostorách Studijního a informačního střediska Veterinární a farmaceutické univerzity Brno, kam byl přestěhován kromě centrální knihovny také Ústav cizích jazyků a dějin veterinárního lékařství. Kromě přednášek tam probíhají i drobné, ale zajímavé interaktivní výstavy pro veřejnost, v současné chvíli jsou tu vystaveny artefakty a předměty ze sbírek ústavu na téma péče o koně v historii a kůň v obrazech.

K úspěchu semináře přispěly vlnité a komfortní prostředí poskytnuté pro seminář Technickým muzeem, odpovědný přístup a příprava organizátorů a samozřejmě věcné, zajímavé, obrazovým materiálem barvitě dokladované referáty přijímané obecně, které výrazně neprořídlo ani v posledních hodinách jednání, jak se to bohužel někdy stává na jiných akcích. Všechny zasláné přednášky včetně těch, které byly přihlášeny, ale autoři se nemohli osobně jednání zúčastnit, budou publikovány.

Seminář oficiálně proběhl v rámci oslav 190. výročí narození G. J. Mendela,

nicméně pořadatelé plánují každoroční pravidelné pokračování takovýchto vědeckých setkání. Domnívám se, že by bylo dobré koordinovat tento číperný, slibně se rozvíjející brněnský projekt s tradičními česko-slovenskými sympozii k dějinám medicíny, farmacie a veterinárního lékařství, která se konají už po dvě desetiletí každý druhý až třetí rok na české nebo slovenské straně. Téma je stejné a odborníkům zabývajících se lékařskou historiografií je na našich územích omezený počet. Propojit velká tradiční sympozia s menšími semináři, které umějí pružněji reagovat na aktuální otázky a které jsou organizátoři schopni připravit každoročně – a kvalitně, jak se ukázalo –, by mohl být úkol v silách zúčastněných. Jsem přesvědčena, že k tomu nechybí schopnosti ani dobrá vůle pořádajících institucí reprezentovaných konkrétními lidmi.

HANA MÁŠOVÁ

## Vytěsněná elita

Výstava představená veřejnosti pod tímto názvem je expozice pražského Židovského muzea, věnovaná zapomínaným učencům židovského původu, kteří byli jistým způsobem svázáni s pražskou Německou univerzitou. Probíhala ve dnech 4.–25. října 2012. Přípravili ji pracovníci Filosofické fakulty UK Petr Hlaváček a Dušan Radovanovič. Premiéru měla už v loňském roce, kdy ji bylo možno shlédnout na Filosofické fakultě UK, ovšem jednak tato tematika rozhodně do Židovského muzeu patří, jednak je přece jen tady lépe přístupná široké veřejnosti.

Základ expozice tvořily panely s podobiznami učenců, jejich biografiemi

a tituly hlavních děl. Návštěvníci výstavy měli možnost seznámit se s osmnácti osobnostmi svázanými s činností Německé univerzity v Praze. Pět z nich zahynulo jako oběti holocaustu v koncentračních táborech v Lodži, Osvětimi a Terezíně. Zbýlých třináct se zachránilo emigrací hlavně do Anglie a do USA nebo utrpění v koncentračních táborech přežilo. Na dvou panelech byla podána historie obou pražských univerzit v meziválečném Československu a rasová perzekuce na Německé univerzitě, která byla v listopadu 1939 připojena ke svazku říšských vysokých škol jako Německá Karlova univerzita. K jednotlivým osobnostem:

Karl W. Deutsch, univerzitní profesor, sociolog a politolog, zemřel v Cambridge (USA) v r. 1992. David Flusser, univerzitní profesor, judaista a historik raného křesťanství, zemřel v Jeruzalémě r. 2000. Otto Stein, univerzitní profesor, indolog, zemřel v Lodži r. 1942. Fritz Paudler, univerzitní profesor, etnolog a antropolog, zemřel asi v Praze r. 1945. Arthur Stein, profesor římských a řeckých dějin, děkan Filozofické fakulty, přežil Terezín a zemřel r. 1950 v Praze. Oskar Kraus, univerzitní profesor, filosof a právník, proslul kritikou Einsteinovy teorie relativity, kterou prohlásil za kumulaci absurdit a matematických fikcí. Paradoxně byl promotorem při udělení titulu Dr.h.c. A. Einsteinovi. Patřil k nejagilnějším organizátorům česko-německého vědeckého života v ČSR. V r. 1939 uprchl do Anglie, kde r. 1942 zemřel. David Herzog, docent, filolog a rabín, emigroval do Anglie, tam r. 1946 zemřel. Josef Körner, docent, germanista a literární vědec, přežil Terezín a zemřel r. 1950 v Praze. Emil Utitz, profesor filozofie, estetik a psycholog, přežil Terezín a zemřel r. 1956 na přednáškovém turné

v Jeně. Georg Stefansky, literární vědec a sociolog, habilitoval se v Praze, ale na Německé univerzitě ho nepřijali, zemřel v New Yorku r. 1957. Paul Nettel, docent, muzikolog, ředitel německého vysílání Čs. rozhlasu, uprchl s rodinou do USA, kde r. 1972 zemřel. Victor Ehrenberg, profesor starověkých dějin, v únoru 1939 emigroval s rodinou do Anglie, tam r. 1976 zemřel. Ludwig John, lektor, filosof a specialista na pedagogiku, přežil koncentrační tábory v Bergen-Belsenu a v Terezíně, zemřel v Rotterdamu r. 1962. Friedrich Sloty, profesor, filolog a indogermanista velký antinacista, zemřel r. 1963 v Jeně. Käthe Spiegel, historička a aktivistka za práva žen, dvakrát ji odmítli na Německé univerzitě habilitovat, zahynula v Lodži r. 1941. Samuel Steiner, profesor rakouských dějin, rektor Německé univerzity v Praze; přijetím této funkce vyvolal stávkou německých nacionalistických studentů. Zemřel v Terezíně r. 1942. Maximilian Adler, univerzitní mimořádný profesor, klasický filolog, zahynul v Osvětimi r. 1944. Siegfried Reiter, profesor, děkan Filozofické fakulty Německé univerzity, klasický filolog, zemřel v Osvětimi r. 1943.

JIŘÍ JINDRA

### 53. seminář z dějin hutní výroby

Seminář zorganizovalo oddělení hornictví a hutnictví Národního technického muzea na 4. prosince 2012. Zúčastnilo se jej kolem třicítky odborníků převážně z České republiky a odezřelo tu dvanáct příspěvků, více se do jednodenního zasedání nevěšlo. Je možné, že některé přihlášené i nepřihlášené příspěvky budou zařazeny

do sborníku, který vyjde v roce 2013. Karel Stránský za širší kolektiv z Fakulty strojního inženýrství VUT Brno se zabýval v referátu těžbou a hutním zpracováním polymetalických Pb-Cu-Zn-Ag rud na bývalém pernštejnském panství. Slovenský host z Historického ústavu SAV Miroslav Lacko hovořil o projektu hutě v Bystrom Potoku u Smolníka z roku 1745 jako o příkladu strategického rozhodování v podnikání. Josef Petrik se věnoval Krušným horám jako kolébce válcování. Dvojice Jan Hučka a Václav Špatenka z Plzně referovala o historii železárny a slévárny v Rotavě. O proměně železárny Nejdek na tlakovou slévárnu hliníkových slitin promluvil Václav Špatenka. Studentské spolky Vysoké školy báňské v Příbrami pojednala Jindra Biolková z Archivu VŠB v Ostravě. Petr Kašing z téže instituce hovořil o profesoru Theofilu Chlebovském, prvním děkanovi Hutnické

fakulty VŠB v Ostravě. Jan Hučka vzpomněl na nedávno zesnulého nestora hutnictví profesora Drápala. O třech Waldech, profesoru ČVUT, jeho synovi Františkovi a jeho vnukovi Milanu, referoval Jiří Jindra z Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. Pracovník Muzea Blanska Jindřich Čeledín seznámil přítomné s Berthelem Thorvaldseem a uměleckými díly z litiny z blanské slévárny, které byly vytvořeny podle Thornvaldsenových motivů a předloh. Eva Dvořáková z pražského Národního památkového ústavu představila 1. etapu obnovy národní kulturní památky Vítkovické železárny. O patnácti letech koordinované činnosti nevládních organizací v oblasti průmyslového dědictví hovořil Svatopluk Zidek.

Příští seminář bude možná monotematicky zaměřen na uměleckou litinu.

JIRÍ JINDRA

## ZPRÁVY Z LITERATURY

### Sto let České botanické společnosti

Před sto lety, v období od června do listopadu, se v Praze formovala mezi členy pražského Přírodovědného klubu první specializovaná botanická společnost na území Rakouska-Uherska (Zoologisch-botanische Gesellschaft působila ve Vídni od 50. let 19. století). Těžko lze po letech spolehlivě říci, jaké pohnutky vlastně k jejímu založení vedly – spokojme se odkazem na tehdy převládající specializační

trend ve všech vědách obecně a jeho institucionální odraz.

Je samozřejmé, že si Společnost (dále ČBS) připomněla své jubileum řadou akcí, k nimž patří i vydání speciálního (3.) čísla časopisu společnosti *Preslia* (84, s. 391–862). Většina obsahu je věnována syntetické prezentaci české vegetace a flóry, přesto tu nalezneme též stat' F. Krahulce *History of the studies on the flora and vegetation in the Czech Republic* (s. 397–426), která stručně, nicméně s bohatým informačním zázemím, shrnuje historický vývoj svého

předmětu. Najdeme tu též soupisy nejdůležitější primární i sekundární literatury.

Jinak přistoupila k výročí redakce *Živý*, jež centenariu věnovala 4. číslo 60. ročníku (2012). Vedle článku předsedy ČBS L. Hroudý (s. 150–154), v němž byly objasněny hlavní momenty v historii společnosti a ukázány portréty jejích hlavních představitelů, sem byly zařazeny drobnější materiály věnované jednotlivým aspektům činnosti ČBS i osobnostem, které aktivity organizace formovaly. Sem patří životopisné medailonky „síně slávy“, začínající K. Dominem a pokračující dalšími oslavenci jako J. Podpěra, J. Klika, F. Novák, V. J. Krajina, J. Dostál, E. Hadač, S. Hejný, J. Holub (s. LXV–LXXIII). Poté se hovoří o českých botanících na Balkáně, o K. B. Preslovi, T. Haenkovi, o floristických klíčích, což ovšem má s jubileem jen málo společného – k němu už pak směřují opět příspěvky věnované V. Chánovi, S. Staňkovi, Květeně ČR, Atlasu rozšíření cévnatých rostlin ČR a jednotlivým vysokoškolským a akademickým botanickým institucím, herbářům, regionálním muzeím, botanickým zahradám, floristickým kurzům. Zkrátka je tu představeno pestré panoráma jednotlivých botaniků, institucí a jejich snah v minulosti i v současnosti. Takový pohled, byť ne zcela ucelený, je možné jen přivítat. Autoři – zejména medailonků – nechtějí jen oslavovat, ale uvádějí, byť snad v příliš malé míře (což je ovšem v jubilejní publikaci pochopitelné), i některé kritické postřehy k jednotlivým aspektům práce osobností i společnosti jako celku.

Dovolím si tedy i já dvě malé kritické poznámky. Schází mi tu alespoň krátká zmínka o profesoru Zdeňkovi Černohorském, jenž byl v letech 1965–1975 předsedou ČSBS a hlavně dlouholetým ve-

doucím redaktorem *Preslií* (od r. 1963 do r. 1989) a jenž v proměnách času zachoval vysokou úroveň časopisu (mimořadně, soupis předsedů společnosti a šéfredaktorů *Preslií* mohl být připojen). A ta druhá: nemohu se zbavit dojmu, že je tu příliš zdůrazňován význam osobnosti Karla Domina, což je na druhé straně pochopitelná reakce na dobu zamlčování (v odborném tisku nevyšel vůbec *Dominův nekrolog*), ba hanobení (S. Hejný dokonce tvrdil, že Domina odsoudila nejen botanická veřejnost, ale i celý národ).

JAN JANKO

**Po stopách zdraví a nemoci člověka a zvířat I. (K historii a současnosti medicíny, farmacie a veterinárního lékařství).** Brno, Technické muzeum v Brně, 2012, 140 s. ISBN 978-80-86413-90-7

Sborník z mezinárodního odborného semináře, konaného v září 2011 v Technickém muzeu v Brně, obsahuje celkem 34 příspěvků s velice různorodou tematikou. O. Dostál z brněnského Mendelova muzea přednesl příspěvek „Mendel a jeho odkaz“. O mimořádné osobnosti se špatným osudem, profesoru J. Štefloví, referoval J. Šmarda z Biologického ústavu brněnské univerzity. Příspěvek J. Šindeláře z brněnské Veterinární a farmaceutické univerzity (VFU) se týkal počátků veterinárního muzejnictví u nás. O vědeckém díle a odkazu lékaře a biologa profesora F. K. Studničky hovořil na semináři S. Čech z Masarykovy univerzity. Zapomenutého lékaře z pražských Vinohrad F. Neumanna připomněl P. Kolář z 1. Lékařské fakulty

UK. L. Pavelková (Muzeum Těšínska, Český Těšín) referovala o sbírkovém fondu zdravotnictví tamního muzea. M. Mojzešová a D. Heřmanová z bratislavské Lékařské fakulty podaly historický pohled na začátky slovenské experimentální onkologie. Lidové léčitelství se ocitlo v „Pražské sbírce německých lidových písní 1894–1945“, jak o tom psaly D. Motyčková a K. Sedlická z pražského Etnologického ústavu AV ČR. O právních úpravách na ochranu společnosti před následky konzumace alkoholu v retrospektivě referovaly E. Chandogová a S. Capíková z bratislavské univerzity. Košičanky U. Ambušová, M. Jiroušková a J. Platová napsaly příspěvek o východoslovenském muzeu v Košicích a jeho spolupráci s košickými kluby zdravotnického zaměření. Kolektiv pracovníků bratislavské univerzity – S. Capíková, V. Ozorovský, L. Badalík a E. Chandogová – popsal v příspěvku legislativní rámec boje proti přenosným chorobám na Slovensku v letech 1918–1938. E. Morovicsová ze stejné organizace se zabývala přínosem zdravotní a ošetrovatelské služby v rodinách v období 1.ČSR. Dvojice badatelek D. Heřmanová (bratislavská univerzita) a A. Falisová (Slovenská akademie věd) popsaly organizaci boje proti TBC na Slovensku v meziválečném období. V. Linhartová z brněnské univerzity publikovala historický vývoj fakultních nemocnic v Brně z architektonického hlediska. Širší kolektiv pracovníků z různých slovenských institucí – D. Rajský, J. Blecha, P. Juriš, M. Rajský, T. Lebotský a J. Šnirc – napsal příspěvek o zeměpisném rozložení fibropapilomatosy jelenů na Slovensku. Olomoucký historik J. Luňáček popsal hlavní polní nemocnice rakouské armády na Moravě v letech 1813–1814. Doktoři z košického Ústavu

vzdělávání veterinárních lékařů, J. Feješ, J. Pokorný a J. Blecha, popsali historii experimentální intradermální protiantraxové vakcinace hovězího dobytka v michalovském okrese v letech 1926–1927. O vývoji lékárenského interiéru v závislosti na proměnách činnosti lékáren referoval na semináři J. Babice z Českého farmaceutického muzea. Osudy veterináře M. Derbeka jako oběť vozhřivky podchytila E. Zatloukalová z VFU. A. Falisová (SAV) popsala život prof. K. Kocha a jeho místo v dějinách slovenského zdravotnictví. O lékařích a zvěrolékařích působících v 18. a 19. století v oblasti Gemeru napsal kolektiv 4 slovenských autorů (L. Husár, J. Pokorný, S. Oravcová a M. Nagyová) čtivou stat'. Článek J. Rejchrtové, pardubické historičky, odpovídá na otázku, kde se v Čechách „knajpovalo“. R. Harmach z brněnského Klubu dějin veterinární medicíny a farmacie napsal krátký článek „Mohl být penicilin objeven v Československu?“ Pracovníci VFU L. Dedek a P. Brauner připomněli prof. K. Macka jako zakladatele průmyslové výroby veterinárních očkovacích látek v Československu. Titíž autoři napsali příspěvek o J. Pulkrábkovi – významném veterináři a poslední oběti laboratorní infekce vozhřivkou. F. Dohnal z Farmaceutické fakulty UK v Hradci Králové vybral z dějin vojenské hygieny a epidemiologie osobu generála J. Liškutína. Sedmičlenný autorský kolektiv (M. Prokeš, J. Mojžíšová, A. Ondřejková, L. Korytár, E. Slepěcká, A. Récky a D. Mažanský) z Košic popsal historii vzniku Univerzity veterinárního lékařství a farmacie v Košicích. K dějinám firmy Interpharma napsala krátké sdělení V. Vránová z VFU. E. Těšínská (AVČR) v rámci svého výzkumu popsala československo-francouzský

projekt výroby koncentrovaného radonu v městě Gif u Paříže v letech 1935–1939. O historii firmy Šaratica informoval ve sborníku R. Slabotínský z brněnského Technického muzea. Dvojice V. Vránová a M. Lisá z pražské Všeobecné fakultní nemocnice popsala vývoj marketingu ve farmacii. K. Pekařová z bratislavské Univerzitní knihovny použila ročenky lékařských spolků na Slovensku z let 1850–1918 k sepsání článku o psychiatrii a soudní psychiatrii. Košičané J. Pokorný, L. Husár a J. Feješ otiskli referát o košickém Muzeu veterinární medicíny. Pětice autorů P. Juriš, D. Rajský, L. Čisláková, S. Jurišová a J. Blecha z košické univerzity a bratislavské Vysoké školy zdravotnictví a sociální práce se zabývala epizootologií a epidemiologií hepatitidy.

Většina článků v anoncované publikaci tvoří krátká sdělení typu rozšířených abstraktů. Publikace – byť s příliš diverzifikovanou tematikou – přináší k historii lékařství, veterinárního lékařství a farmacie některé nové poznatky, které by neměly poučeným čtenářům uniknout.

J. JINDRA

**Ladislav Chrobák – Jiří Štěpán: Přednostové ústavů, klinik, kateder a samostatných oddělení Lékařské fakulty UK v Hradci Králové (1945–2010).** Hradec Králové, Nakladatelství Miroslav Všetečka, 2. doplněné vydání, 2010, 95 s. ISBN 978-80-86358-15-4.

Pracovníci Kabinetu dějin lékařství Lékařské Fakulty UK v Hradci Králové vydali už podruhé velice cennou příručku,

kteřá nezachycuje jen základní biografické údaje přednostů, ale i údaje o založení jednotlivých pracovišť, případně jejich přejmenování. Obsahuje také seznam děkanů fakulty a ředitelů Fakultní nemocnice v Hradci Králové. Autoři nevyčázeli pouze z tištěných pramenů – zejména Seznamů osob UK – ale i z podkladů získaných na osobním oddělení fakulty. Faktografická příručka bude velmi usnadňovat práci budoucím historiografům hradecké fakulty. Pevně doufám, že se nenajde nikdo, kdo by ji napadl z hlediska velmi problematického zákona o ochraně osobnosti, který – vykládán rigorózně – by více méně znemožnil seriózní zpracovávání soudobých dějin.

L. HLAVÁČKOVÁ

**Ladislav Chrobák: Významná ocenění pracovníků Lékařské fakulty UK a Fakultní nemocnice Hradec Králové.** Hradec Králové, Nakladatelství Miroslav Všetečka, 2011, 19 s., obrazová dokumentace. ISBN 978-80-86358-16-1.

Útlá knížka v podtitulu uvádí, co vedlo autora k jejímu napsání. Zachytil v ní čestné občany Hradce Králové, názvy pavilonů a poslucháren, pamětní desky a busty pracovníků Lékařské fakulty v Hradci Králové. Pamětní desky, busty a budovy nesoucí jména významných osobností, které v nich působily, jsou zachyceny na barevných fotografiích opatřených příslušným textem.

L. HLAVÁČKOVÁ



**Ladislav Chrobák: Historky z mého života a cest.** Praha, Grada publishing, 2011, 102 s., fotografie.  
ISBN 978-80-247-4011-9

Významný internista a hematolog, prof. MUDr. Ladislav Chrobák CSc. (nar. 1927), působil od roku 1953 do roku 2009 na Lékařské fakultě UK v Hradci Králové, kde se vedle uvedených oborů věnoval a věnuje i dějinám lékařství. Uvedená publikace není klasickými vzpomínkami či vlastním životopisem, ale jak název naznačuje, podává krátké příběhy z mimořádně bohatého a zejména profesně zajímavého života autora. Četné zahraniční cesty na konference a kongresy, opakované působení v Kuvajtu (v letech 1982–1984 byl profesorem nově otevřené

lékařské fakulty v Kuvajtu), poskytly autorovi bohatý materiál k tomu, aby v krátkých, výstižně nazvaných kapitolách zachytil své vzpomínky na profesně i lidsky nejzajímavější události svého života. Živým, i laikovi srozumitelným jazykem, se smyslem pro humor a pointu příběhu, píše o své vědecké i pedagogické práci. Mladí kolegové budou patrně s údivem číst například o tom, jak složité bylo pro nečlena vládnoucí strany získat povolení k pracovnímu výjezdu do „kapitalistické ciziny“, o čemž většinou rozhodovaly zcela nekompetentní „straničké kádry“. Autorovy znalosti historie i umění mu umožnily upozorňovat čtenáře i na to, co zajímavého mu zahraniční cesty poskytly a co mohl z těchto oblastí shlédnout.

L. HLAVÁČKOVÁ

## Recenzní řízení v roce 2012

Studie a sdělení podléhají anonymnímu recenznímu řízení. Každý text je hodnocen alespoň dvěma odborníky, na základě jejich posudků rozhoduje redakční rada časopisu o podmínkách publikování odevzdaného textu. Recenze jsou interním materiálem redakce a jsou archivovány. Jmenný seznam spolupracujících externích recenzentů (tj. mimo členy redakční rady) je zveřejněn za celý ročník.

V ročníku XLV, 2012, kromě členů redakční rady na recenzním řízení externě spolupracovali:

Markéta Devátá (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i.)  
Martin Franc (Masarykův ústav a Archiv AV ČR)  
Vojtěch Hladký (Přírodovědecká fakulta UK v Praze)  
Antonín Kostlán (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i.)  
Tomáš Nejeschleba (Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci)  
Doubravka Olšáková (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i.)  
Josef Smolka (emeritus, Historický ústav ČSAV)  
Gustav Tomek (Fakulta elektrotechnická ČVUT v Praze)  
Peter Zamarovský (Fakulta elektrotechnická ČVUT v Praze)  
Pavel Zeman (Ústav pro studium totalitních režimů)